

Var Hans Bogbinder den russiske Gutenberg?

AF E. NEMIROVSKIJ, OVERSAT
OG PRÆSENTERET AF PAUL FLANDRUP

Medens bogtrykkerkunsten omkring 1470 nåede frem til vest-slaverne, d. v. s. tjekkerne og polakkerne, tryktes de første bøger med russiske (kyrilliske) bogstaver i det daværende litterære sprog (kirkeslavisk) først 1490-92 i den polske by Kraków af frankeren Schwaypolt Fiol. I løbet af to år udsendte han fire liturgiske bøger for den ortodokse kirke i Polen. Det er forbundet med visse vanskeligheder nøjagtigt at angive, hvornår bogtrykkerkunsten begyndte i Rusland, idet de første tryk er anonyme og uden år. På grundlag af notater i enkelte eksemplarer og af en indgående typografisk analyse af værkerne, der alle har liturgisk indhold, er russiske bogforskere kommet til det resultat, at det første bogtrykkeri blev oprettet i Moskva en lille halv snes år tidligere end den første daterede russisktrykte bog fra 1564.

Blev de første bøger trykt af udlændinge, eller hvem lærte russerne kunsten? Var det danskeren Hans Bogbinder, der, som det hedder i et brev fra Christian III til tsar Ivan IV den Skrækelige, blev sendt til Rusland »med Bibelen og to andre Bøger«, for at de kunne blive oversat og »trykt i mange Tusinde Eksemplarer«, og har han instrueret trykkerne af den første daterede bog, Ivan Fedorov og Petr Timofeev?

I en lille afhandling om Hans Bogbinder citerer C. E. Werlauff på grundlag af Vasilij Sopikovs russiske bibliografi titlen på bogen fra 1564. Det hedder heri bl. a. »trykt ... under Opsigt af Bogtrykkermesteren Danskeren Hans« (Hist. Tidskr. III, 1842, s. 626). I Dansk biografisk Leksikon skriver Astrid Friis om Hans Meissenheim Bogbinder, »at der 1564 virkelig udkom en russisk Bibeloversættelse med H. B.s Navn« (III, s. 367). Det holder desværre ikke stik, der står intet derom i originalen.

Er der med udgangspunkt i ovennævnte brev, som ikke er bevaret, grund til at antage, at Hans Bogbinder i det hele taget har været i Rusland?

*Indledning af
bibliotekar ved Det
kongelige Bibliotek,
mag. art.
Paul Flandrup*

Forsiden:
Apostol, den første
daterede bog trykt
i Rusland,
Moskva 1564.

I 1964 fejrede man i Sovjetunionen 400 året for Ivan Fedorovs bog. I den anledning udgav bl. a. den sovjetiske forsker E. Nemirovskij et stort værk på 402 sider, resultatet af ti års undersøgelser, om »Bogtrykkerkunstens opståen i Moskva. Ivan Fedorov« (Voznikovenie knigopečatanija v Moskve. Ivan Fedorov), hvori han tager stilling til »den vesteuropæiske tradition« i den russiske bogtrykkerkunsts historie, herunder »spørgsmålet vedr. Hans Bogbinder«. Da det sikkert vil interessere læsere herhjemme at se, hvilket resultat E. Nemirovskij er kommet til, bringer vi her det pågældende afsnit i oversættelse.

*Spørgsmålet vedr. Hans Bogbinder.*¹ Den danske historiker Niels Krag, der i 1590erne skrev kong Christian III's historie, beretter, at tsar Ivan Vasil'evič i 1550 i et brev henvendte sig til Christian III og bad ham sende forskellige håndværkere til Moskva. Ifølge Krag understregede tsaren, at han havde hørt om Danmarks store fremskridt inden for videnskab og håndværk. Ved siden af andre håndværksgrene nævntes i brevet bogtrykkerkunsten, og Ivan Vasil'evič oplyste, at han var meget interesseret i denne kunsts udbredelse. Tsaren bad kongen sende ham en mester, som »kendte dette håndværk og kunne indrette et bogtrykkeri«.

Hvis man skal tro Krag, har kongen forsigtigt svaret Ivan Vasil'evič, at han skal forhøre sig hos sine undersåtter, om der blandt dem er nogen, der har lyst til at drage så langt bort . . . og at det er bedre at overtale de folk, der er nødvendige for sagen, ved hjælp af løfter end at tvinge dem med vold og magt til at rejse til et fjernt og ukendt land.²

En anden dansk historiker, Arild Huitfeldt, skrev i 1595 i sin »Danmarks Historie«, at »en ved Naffn Hans Boge binder [Hans Bogbinder] udi Kiøbenhaffn« tog imod opfordringen fra Ivan Vasil'evič. Dog, bemærker Huitfeldt, »her vaar icke mange som haffde Lyst til at drage til de Barbariske Folck. Hans Boge binder angaf [opgav] oc sit Forsæt med fornæffnde Tryckerij.«³

Bemærkningerne i skarp parentes er oversætterens.

- 1: Spørgsmålet er udførligt behandlet i vor artikel »Istoriografičskie zametki k voprosu o načale knigopečatanija na Rusi« (Historiske bemærkninger til spørgsmålet om bogtrykkerkunstens opståen i Rusland) i »Kniga« (Bogen), 7, 1962, s. 243-51.
- 2: Niels Krag: »Christian III's Historie«, 1776. Citeret efter H. J. Pedersen: En dansk bogtrykkerapostel i Moskva, s. 31. [Grafisk årbog 1955].
- 3: Samme, s. 34.

E. Nemirovskijs
fremstilling.

Christian III og
Ivan IV
Ældre forskning

MOSCOVIA, QVATENVS MOENIBVS
INCLVDITVR, ARX VOCATVR: EXTRA MOENIA INGENS
lignearum ædium numerus, ciuitas dicitur.

HOC FLVIVIO EIVSDEM NOMINIS NAVIGATVR IN
OCCAM, RHA, ET CASPIVM MARE.

Brevvekslingen mellem Ivan Vasil'evič og Christian III, som førtes i 1550, er desværre ikke bevaret, hverken i russiske eller danske arkiver. Dog endnu i begyndelsen af forrige århundrede fandtes i København en skrivelse fra Christian III til tsaren, skrevet i maj 1553. Skrivelsen blev i 1816 offentliggjort i 10. bind af »Theologisk Bibliothek«. En oversættelse fra latin til russisk blev foretaget af I. Snegirev og trykt i 1840 i »Russkij istoričeskij sbornik« (Russisk historisk Samling), udgivet af Selskabet for russisk Historie og Antikviteter.⁴

Efter at have vist »den allermægtigste, den mest sejrriige og mest berømte hersker Ivan, kejser over hele Rusland, storfyrste af Vladimir og Moskva o. s. v.« sin skyldighed og efter at have ønsket ham held og lykke med hans forehavender går Chri-

Plan over Moskva, fra Siegmund von Herbersteins »Rerum Moscoviticarum commentarii« (1549), 2. udg., Basel 1556. Den østrigske diplomat friherre von Herberstein er kendt for sine rejseskildringer fra Rusland 1516-18 og 1526-27, et vigtigt kildemateriale til ældre russiske samfundsforhold. – På planen ses »Arx Moscovie«, »Moskvas Borg«, d. v. s. Kreml, omgivet af byens træhuse. I forgrunden løber Moskva-floden

4: Ivan Michajlovič Snegirev [1793-1868, etnograf, professor ved Moskvas universitetet]: »O snošenijach datskogo korolja Christiana III s carem Ioannom Vasil'evičem kasatel'no zavedenija tipografii v Moskve« (Den danske kong Christian III's forbindelse med tsar Ivan Vasil'evič angående oprettelse af et trykkeri i Moskva) i Russkij istoričeskij sbornik (Russisk historisk Samling), t. 4, 1840, b. 1, s. 117-31.

stian III løs på sagens kerne, der havde fået ham til at gribe pen-
nen. Christian siger, at han har helliget sit liv omsorgen for
»med alle midler at udbrede Jesu Kristi lære og ord«. Det var
lykkedes ham at sprede »det papistiske mørke, der længe havde
formørket vort land«.

Det drejer sig altså om den lutherske reformation, der blev
gennemført af Christian III i 1536. Det er let at forstå, at Chri-
stian havde til hensigt at få også den moskovitiske hersker til
at gå over til lutheranismen.

Kongen meddeler, at han til Moskva sender »Vor af Os inder-
ligt afholdte tjener og undersåt Johannes Missenheim med
Bibelen og to andre bøger, i hvilke vor kristne tros væsen er
udlagt«. Hvis kongens forslag bliver modtaget af tsaren og bil-
liget af hans »metropolit, patriarker og biskopper«, vil Missen-
heim »drage omsorg for en oversættelse af de omtalte bøger
og for fremstillingen af dem i mange tusinde eksemplarer« (ve-
strate lingua versos ad multa exemplarum millia excudi curet).

Den, der offentliggjorde Christians skrivelse i »Theologisk
Bibliothek«, tilsyneladende på grundlag af gamle danske histo-
rikeres arbejder, bemærkede i sine kommentarer, at den i skri-
velsen omtalte Johann Missenheim og Arild Huitfeldts Hans
Bogbinder er en og samme person.

Uden at tage hensyn til oplysningerne hos de gamle danske
historikere og til offentliggørelsen i »Theologisk Bibliothek«
gjorde vore pionerer inden for russisk boghistorie Hans Bog-
binder til lærer for Moskvas første bogtrykkere. Deres angivel-
ser i den forbindelse er utvetydige og helt bestemte. Efter
V. S. Sopikovs mening var Apostol⁵ fra 1564 »trykt ... med
mesteren danskeren Hans' arbejde som forbillede«. ⁶ En tilsva-
rende mening lægger Evgenij Bolchovitinov for dagen.⁷ K. Ka-
lajdovič taler om, at Christian III i 1552 sendte »bogtrykkeren

5: [Apostol, en i den ortodokse kirke anvendt liturgisk bog, som indeholder
uddrag af Apostlenes gerninger og af Epistlerne, først og fremmest
apostlen Paulus'. Apostol er den første daterede trykte russiske bog.]

6: Vasilij Stepanovič Sopikov [1765–1818, bibliotekar og boghistoriker]:
»Opyt rossijskoj bibliografii« (Forsøg på en russisk bibliografi), del 1,
s. xxxii, 7.

7: Evgenij (Evfimij) Bolchovitinov [1767–1837, historiker, arkæolog og
bibliograf, fra 1822 metropolit i Kiev] taler i første udgave af sit forfat-
terleksikon, udkommet efter V. Sopikovs bibliografi, om »danskeren
Hans«. I anden udgave, der kom efter P. Keppens afhandling, tales der
om »Hans Bogbinder«.

Det ikon-agtige billede af tsar Ivan iv er en af vort Nationalmuseums store seværdigheder. Det regnes for at være det ældste ikke-kirkelige russiske portræt og indgik i det kgl. kunstkammer i 1677, hjembragt af vor gesandt Fr. v. Gabel; det må dog snarere tilskrives tiden kort før eller efter 1600 end Ivans regeringstid. Billedets farver er gråbrune og grønne, og indskriften betegner Ivan som tsar og herre og storfyrste til hele Rusland. Malet på træplade, 36×34×2,5 cm

Ivan Bogbinder« til Moskva.⁸ »Formodentlig – tilføjer han videre – uddannede denne kunstner, kendt hos os under navnet danskeren Hans, vore egne, Ioann Fedorov Moskvitin⁹ og Petr Timofeev Mstislavec«. ¹⁰

Endnu mere kategorisk i sine udtalelser er P. Stroev. »Æren som den russiske Gutenberg – erklærer han – tilkommer danskeren Johann Bogbinder. Under hans opsyn udgik (i 1564) fra Moskva-bogtrykkeriet den første bog, Apostol«. ¹¹

P. Keppen identificerede, efter for første gang hos os (1822) at have omtalt offentliggørelsen i »Theologisk Bibliothek«,

8: Konstantin Fedorovič Kalajdovič [1792–1832, arkæolog og historiker]: »Zapiska o Ioanne Fedorove« (Beretning om Ivan Fedorov) i »Vestnik Evropy« (Europas Budbringer), 1822, bd. 123, nr. 11–12, s. 297.

9: [Ioann Fedorov Moskvitin (?–1583), diakon ved St. Nikolajkirken i Kreml i Moskva, grundlægger af bogtrykkerkunsten i Rusland. Sammen med Petr Timofeev Mstislavec trykte han ovennævnte Apostol og oprettede senere trykkerier i Zabludov i Litauen, L'vov i Ukraine og i Ostrog].

10: [Petr Timofeev Mstislavec (?–ca. 1580), bogtrykker, muligvis af hvide-russisk afstamning. Samarbejdede med Ivan Fedorov i Moskva og Zabludov, grundlagde selv et trykkeri i Vilna].

11: Pavel Michajlovič Stroev [1796–1876, historiker og arkæolog, fra 1847 medlem af det russiske videnskabsakademi]: »Obstoatel'noe opisanie staropečatnych knig slavjanskich i rossijskich, chranjaščichsja v biblioteke ... F. A. Tolstova« (Udførlig beskrivelse af gammeltrykte [c: med kirkeslaviske typer trykte] slaviske og russiske bøger, der befinder sig i F. A. Tolstovs bibliotek). Moskva 1829, s. vii.

»danskeren Hans« hos Sopikov og Evgenij Bolchovitinov med »Hans Bogbinder« i »Theologisk Bibliothek«: ... den der hos os under navnet Hans går for at være dansker, under hvis opsyn diakonen Ivan Fedorov og Petr Timofeev Mstislavec trykkede den første bog i Rusland, var bogtrykker Ivan Bogbinder, sendt til Ivan Vasil'evič Groznyj af den danske kong Christian III«. ¹²

Det undrer os ikke, at vore første boghistorikere enstemmigt tildelte Hans Bogbinder hæderstitlen »den russiske Gutenberg«. I disse år, år med skepsis overfor indenlandsk formåen og kløgt, var det almindeligt at udlede alt det progressive og bedste udefra. »Har vi på den tid vor egen klassiske litteratur?« – spurgte retorisk Evgenij Bolchovitinov. – »Findes der blot to hundrede originale russiske bøger?«. Og dette skrev forfatteren til kendte bibliografiske leksika, samleren af alt i alt mere end 700 russiske forfatters biografier!

Men noget andet er bemærkelsesværdigt: en opfattelse, anført i første fjerdedel af det 19. århundrede, har vist sig at være sjældent sejlivet og har holdt sig helt til vore dage.

Siden K. Kalajdovič og P. Stroev tillagde Hans Meissenheim titel af »bogtrykker«, blev den varigt slået fast. Denne titel fratager heller ikke de nyeste forfattere danskeren.

Men var Hans Meissenheim Bogbinder bogtrykker? Hverken de gamle danske historikere eller Christian III i sit brev til Ivan Vasil'evič kalder ham jo sådan. Men på hvilken måde opstod legenden om danskeren Hans – bogbinder?

Studiet af de primære kilder viser, at i dette tilfælde har Hans Meissenheims egen familie gjort ham en dårlig tjeneste. Alleerede I. Snegirev nævner, at »ordet Bokbinder formodentlig ikke er familienavnet, men benævnelsen for hans (d. v. s. Meissenheims – E. N.) håndværk, dengang betydningsfuldt i Europa; thi Bockbinder er det samme som Buchbinder, d. v. s. bogbinder«. ¹³

Siden hen fortolkede (og også skrev) man vor danskers navn forskelligt. Af alle disse fortolkninger fremgik det dog, at

12: Petr Ivanovič Keppen [1793–1864, statistiker, geograf og etnograf, fra 1843 medlem af det russiske videnskabsakademi]: »Spisok russkim pamjatnikom, služuščim k sostavleniju istorii chudožestv i otečestvennoj paleografii« (Fortegnelse over russiske mindesmærker, tjenende til udarbejdelse af kunstens og den fædrelandske palæografis historie). Moskva 1882.

13: I. Snegirev: »O snošenijach datskogo korolja ...« s. 124.

Hans Meissenheim havde noget med boghåndværk at gøre.

Hvis man imidlertid vender sig til de danske historikere, er det let at bevise, at vor dansker ikke var orienteret i bogtrykkerkunstens praktiske problemer. Familien siger derom blot, at med bogtrykning har hans forfædre kunnet have noget at gøre i tredje eller fjerde generation.

Den første af Bogbinderne, om hvem vi kan fremføre helt sikre oplysninger, Hans Meissenheim Bogbinder den ældre, var Københavns borgmester og døde i 1515.¹⁴ Han havde to sønner, Ambrosius og Hans. Den ældste søn, Ambrosius, gik i faderens fodspor: han blev den nuværende danske hovedstads borgmester. Ambrosius understøttede aktivt kong Christian II i hans kamp for absolutismen imod lensadelens selvrådighed. Kongen satte det feudale rigsråd, der faktisk styrede landet, fra magten, forbød salg af livegne bønder og gav byboerne monopol på udenrigshandelen.

I 1523 blev Christian II stødt fra tronen af sammensvorne adelige og landsforvist til Nederlandene.

Den yngre broder, Hans Meissenheim Bogbinder, var ligesom Ambrosius en hengiven tilhænger af Christian II. Han fulgte kongen i eksil og blev i 1532 hans privatsekretær. Hans nød stor tillid hos kongen og adskillige gange udførte han ansvarsfulde diplomatiske hverv. Han var en højt dannet mand, havde magistergraden, stod i brevveksling med Europas betydeligste ånder, blandt andre med Erasmus af Rotterdam.¹⁵

*Hans Meissenheim
Bogbinder*

I 1550 gav Christian III Hans Bogbinder lov at vende tilbage til fædrelandet og gav ham en efter den tid betydelig pension. Samme år, som bevidnet af Niels Krag, henvendte Ivan Vasil'evič sig til den danske konge med anmodning om at sende håndværkere. Og to år senere affattede, som vi allerede ved, Christian III skrivelsen, hvori Hans Meissenheims mission omtaltes.

Når man sammenholder alle disse kendsgerninger, er det ikke svært at komme til den slutning, at Christian III tænkte sig Hans Bogbinders gesandtskab til det fjerne Moskva som en særlig æresforvisning. Kongens ønske om at sende en overbevist modstander så langt bort som muligt kan man let forstå.

14: Dansk Biografisk Leksikon, III, Kbhv. 1934, s. 365.

15: »Opus epistolarum Des. Erasmi Roterodami. Denvo recognitum et auctum per P. S. Allen«, T. 7, 1527-1528. Oxoni 1928, s. 188.

En mand som Hans Meissenheim Bogbinder kunne kun forestå gesandtskabet. Hvis det lykkedes ham at overtale Ivan IV til at antage Martin Luthers lære (hvilket fra første færd var lidet sandsynligt), så kunne der i Moskva grundlægges et trykkeri til trykning af liturgiske bøger. I så fald ville naturligvis Hans Bogbinder selv ikke optræde som bogtrykker, men en håndværker i gesandtskabets følge.

Dansk gesandtskab
i Moskva 1554?

Det forekommer os, at vi tilstrækkeligt overbevisende har vist, at danskeren ikke har kunnet optræde i rollen som »den russiske Gutenberg«, om også han har været i Moskva. Imidlertid fremkalder selv denne kendsgerning alvorlig tvivl.

Danskeren har kunnet opholde sig hos os alene i 1552–1553, thi allerede i 1554 viser dokumenter, at han befandt sig i København. Ti år efter, i året for udgivelsen af Apostol, var Hans Meissenheim Bogbinder ikke mere i live.

De russiske krønikeskrivere har ikke kendskab til et dansk gesandtskab, der har opholdt sig i Moskva i denne periode. Men vore krønikeskrivere registrerede omhyggeligt alle kendsgerninger vedrørende »sendelser« fra udlandet. Således nævnes i 1553 ankomsten af et ilbud fra Krim-khanen, brev fra biskoppen af Vilna, gesandter fra den polske kong Zygmunt August, nogaiske gesandter ... Heller ikke materialer fra de danske arkiver, offentliggjort af Ju. N. Ščerbačev, omtaler Hans Bogbinders gesandtskab.¹⁶

Andre gesandt-
skaber?

Ikke desto mindre vandt I. Snegirevs løse antagelse, at et dansk gesandtskab havde opholdt sig i Moskva i 1554 (efter A. I. Nekrasovs påstand, i 1552),¹⁷ indpas i vor litteratur. De danske gesandter skulle føre forhandlinger om Livland med A. F. Adašev,¹⁸ I. M. Viskovatyj¹⁹ og med den mytiske Kostju-

16: Ju. N. Ščerbačev [kammerjunker, 1884–93 1. legationssekretær ved det russiske gesandtskab i København, 1893 forflyttet til Konstantinopel]: »Datskij archiv. Materialy po istorii drevnej Rossii, chranjaščiesja v Kopengagene. 1326–1690 g. g.« (Danske arkiver. Materialer til den gamle russiske historie, bevarede i København. 1326–1690). Moskva 1893.

17: A. I. Nekrasov: »Knigopečatanie v Rossii ...« (Bogtrykkerkunsten i Rusland), s. 66.

18: [Aleksij Fedorovič Adašev (?–1561), en af Ivan den Skrækkeliges nærmeste rådgivere og sammen med præsten Sil'vestr ledende inden for Det udvalgte Råd, tsarens snævre regeringsorgan. Han faldt 1560 i unåde og blev afskediget].

19: [Ivan Michajlovič Viskovatyj (?–1570), Ivan IV's seglbevarer, leder af tsarens »udenrigsministerium« samt medlem af Det udvalgte Råd. Viskovatyj blev anklaget for forræderi og henrettet 1570].

ЗВЕСЕЛАСЯ ОТЕБѢ, БІН
 НЦІДЦЕН ЧЕБЕ БЖЕ . Н
 ГАНТЪ БЫНДЪ , ДАВОЗВЕ
 АНУНСАГБЛИБАЩЕНСПЕ
 НЕ ЧБОВЕ . АЗЪ ЖЕ НІЦІ
 БЕМЬНОУКОГЪ , БЖЕ ПОМО
 ЗІМН . ПОМОЦНИКЪ
 МОИИЗБАВИТЕЛЬ МОИ
 БІН , ГИНСАКОНІИ . УЛО
 РАМЪ . ГНОУБЕЛІШНМОЛН
 ТВОМОИ . МАБАВВІШ
 ННХЪ БГД . ГИПРНБѢЖИ
 ЦЕ . ШТОДОБНГНВМОЦІ

ПИСАНЪ . БВЕСЕЛІИ . ТА
 ПЕРДНБЕДНАГОБТА .
 ПИСАНЪ . БУАСЕХЪ .

КНОПРЕТЪНБЧК
 ПЕРЕНІСІСНУФЕОДАНА
 ГЛА , И . ПЪ , А . ПМЪ .
 БОДЪ ПРНШЕДЪ ІАКОПОЕД
 ХЪ НЗЪ ГНПЕТКАСАЛА

rin-Dobrovskij. I denne gådefulde person, som senere – hos A. I. Nekrasov – deltes og forvandlede til Kastjurin og Dobrovskij, er det let at gætte sig til Kazarin Dubrovskij, der deltog i forhandlingerne med et dansk gesandtskab i 1559.²⁰ Ifølge kilderne er det let at fastslå, at gesandtskabet, om hvilket I. Snegirev, A. Nekrasov og også mange andre taler, i virkeligheden blev sendt ikke af Christian III fra Danmark, men »fra Tyskland af Livlands ordensmester«. I dette gesandtskab, som var kommet til Moskva i maj 1554, deltog »Ivan Bokostr, og Artem, og skriveren Benedikt, og fra biskop Harman af Dorpat gesandten Volodimir med ledsagere«.²¹ Den russiske transskription af navnene udmærker sig ikke ved nøjagtighed, men ikke desto mindre tillader den at fastslå, at i hvert tilfælde var Hans Bogbinder ikke medlem af gesandtskabet. Gesandterne førte faktisk

Časovnik, 2. udg., Moskva 1565. Denne bønnebog, trykt af Ivan Fedorov og Petr Timofeev Mstislavec, udkom i to oplag i løbet af samme år. Det kgl. Bibliotek ejer et af de i alt fem kendte eksemplarer

20: »Polnoe sobranie russkich letopisej« (Samlede russiske krøniker), t. 13, s. 317.

21: [Gesandtskabet bestod af Johann von Bockhorst, Otto Grothus, Benedict Forstnow og tolken Melchior Grothus. Hermann von Wesel, biskop i Dorpat, sendte Wolmar Wrangel, Diedrich Kaver og Blasius Becke].

forhandlinger med Aleksej Fedorovič Adašev og Ivan Michajlovič Viskovatyj. Dette bekræfter også materiale fra de danske arkiver, som desuden tillader at præcisere datoen for forhandlingerne: 28. april–1. juni 1554.²²

I Snegirev og A. Nekrasov sætter ovennævnte gesandtskab i forbindelse med Viskovatyjs anklage for kætteri (Nekrasov tilføjer Baškin²³ og igumenen Artemij²⁴), idet de daterer synoden vedrørende kætterne til 1554 og gesandtskabet, som allerede ovenfor nævnt, til 1552. Her er det hele blandet sammen. Synoden vedrørende Baškin fandt sted omtrent et år før gesandtskabet ankom – sommeren 1553. Ivan Michajlovič Viskovatyj havde faktisk noget at gøre med Baškins og Artemijs kætteri, og det vil sige, også med reformationsbevægelsen i Rusland, dog i stik modsat retning. I slutningen af oktober 1553 skrev han en angivelse imod Baškin, på grundlag af hvilken man anbragte denne i Volokolamsk-klostret. Det er nødvendigt at bemærke, at Viskovatyjs navn blev nævnt på synoden 1554 p. gr. af hans kritiske udtalelser om Bebudelseskirkens nye freskomalerier.²⁵ Men denne kritik havde ikke noget med lutheranismen at gøre – dette var en kritik fra højre og ikke fra venstre.

I lyset af det fremførte ser vi ingen vigtige grunde til at sætte synoden vedrørende Baškin i forbindelse med Hans Meissenheim Bogbinders mission, hvilket de nyeste historikere, f. eks. M. N. Tichomirov, heller ikke gør.²⁶

22: Ju. N. Ščerbačev: »Datskij archiv«, dokument nr. 35 (34).

23: [Matvej Semenovič Baškin, søn af en bojar, levede i det 16. årh. Baškin satte sig op imod den ortodokse kirke og blev på synoden i 1553 dømt som kætter og forvist til Volokolamsk-klostret i nærheden af byen Volokolamsk ca. 125 km vest for Moskva].

24: [Artemij, munk, fra 1551 igumen (abbed) for Troice-Sergeev lavra, det til Treenigheden og St. Sergius indviede kloster i byen Zagorsk ca. 70 km nord for Moskva. Artemij blev ligesom Baškin dømt på synoden i 1553 for afvigende meninger og sendt til Solovetskij klostret på øen Solovetsk i Hvidehavet, men flygtede til Litauen, hvor han døde].

25: [Viskovatyj vendte sig imod de tendenser, der kom til udtryk i Bebudelseskirkens nye ikoner og rejste i 1553 overfor Ivan IV en offentlig anklage imod kirkens protopope Sil'vestr, tsarens gejstlige rådgiver, som var den teologiske leder af ikonmaleriet. Han påstod, at de nye tendenser åbnede vejen for den romersk katolske lære. Beskyldningerne blev dog afvist på synoden i 1554].

26: M. N. Tichomirov: »Načalo knigopečatanija v Rossii« (Bogtrykkerkunstens begyndelse i Rusland), s. 24.

Hvis gesandtskabet i 1554 ikke havde noget med vor dansker at gøre, så var Hans Bogbinder måske medlem af tidligere eller senere danske gesandtskaber? Lad os vende os til krøniker-kilderne og til de danske arkivers materiale. I 1523-1528²⁷ fandt Søren Norbys²⁸ gesandtskab fra Kong Christian II til storfyrst Vasilij Ivanovič sted. Derefter pause til januar 1559 da, som krøniken meddeler, »den danske kong Christian sendte til tsaren og storfyrsten ilbudet Blasius²⁹: man anmoder indtrængende om lejdebrev for gesandter«. ³⁰ Tilsvarende oplysninger er af Ju. Ščerbačev blevet uddraget af de danske arkiver.

Hverken danske arkiver eller krøniker registrerer nogen danske gesandtskaber til den moskovitiske stat i tidsrummet mellem 1528 og 1559.

Dette tvinger os til at formode, at Hans Meissenheim Bogbinders mission alligevel ikke har fundet sted. Vor version underbygges af den danske historiker fra det 16. årh. Arild Huitfeldts meddelelse om, at Hans Bogbinder »afstod fra sit forsæt« om at besøge Moskva og der grundlægge et trykkeri. Tilsyneladende blev det ikke nødvendigt for Ivan IV at læse Christian III's sendebrev og stifte bekendtskab med hans planer om den moskovitiske stats tilslutning til lutheranismen.

Af alt det ovenfor fremførte drager man to grundlæggende konklusioner.

Hans Meissenheim Bogbinder har hverken været bogtrykker eller bogbinder, og som følge af dette alene har han ikke kunnet tage praktisk del i grundlæggelsen af det første russiske bogtrykkeri.

Hans Meissenheim Bogbinders mission har tilsyneladende ikke fundet sted, og det faldt ikke i hans lod at opholde sig i Moskva.

Heraf fremgår det, at den rolle, man har påtvunget danskeren, som »den russiske Gutenberg« er blevet berøvet vigtige holdepunkter.

*Hans Bogbinder
ikke i Moskva,
hverken som gesandt
eller boghåndværker*

27: Ju. N. Ščerbačev: »Datskij archiv«, s. 14.

28: [Søren Norby (?-1530), dansk søkriger, lensmand på Island, siden på Gotland. Norby deltog i Christian II's krige, trådte senere i Frederik I's tjeneste, men da han fortsatte sin gamle politik, måtte han flygte og kom via Livland til Moskva, hvor han forsøgte at vinde tsaren for Christian II. Gik til sidst i kejserlig krigstjeneste og faldt ved belejringen af Firenze].

29: [Blasius Melde, sekretær for de danske gesandter].

30: »Letopisec russkij« (Den russiske krønikeskriver), s. 119.